

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.173.32>

Data przesłania artykułu: 2.10.2019

Data akceptacji artykułu: 27.01.2020

EDUARD BURGET

Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praga, Czechy

Role historické paměti v románech Viléma Hejla

1.

V květnu 1968 se spisovatel Vilém Hejl (1934–1989) stal tiskovým tajemníkem klubu K 231, který sdružoval bývalé politické vězně padesátých let v Československu. Jeho účast v klubu ale neměla dlouhé trvání, neboť samotný přípravný výbor zanikl již krátce po srpnové okupaci vojsky Varšavské smlouvy začátkem září 1968 poté, co ministerstvo vnitra neschválilo předložené stanovy¹.

Vilém Hejl měl pro práci tiskového tajemníka K 231 nezbytné předpoklady: ve svých devatenácti letech byl v roce 1953 odsouzen k ročnímu nepodmíněnému trestu společně s několika svými vrstevníky z pražského Drtinova gymnázia v rámci akce Šeřík. Vykonstruované obvinění proti Hejlovi a jeho přátelům se opíralo o § 79 trestního zákona č. 86/1950 Sb. (nedovolené sdružování proti republice), přičemž celá skupina byla souzena pro snahy, jež měly směřovat k obnově skautské organizace Junák². Jelikož k zatčení došlo bezprostředně po maturitě, Hejlovi bylo znemožněno studium na vysoké škole, kde uvažoval o studiu práv, historie a filozofie. Po propuštění z vězení poté pracoval jako občan „druhé kategorie“ v různých technických profesích a teprve počátkem šedesátých let se začal soustavněji prosazovat s vlastní literární tvorbou. Nejprve psal rozhlasové hry³

¹ P. Blažek *et al.*, *Aby se to už neopakovalo. Katalog k výstavě o dějinách sdružení bývalých politických vězňů K 231, ÚSTR — K 231 — Sdružení bývalých politických vězňů*, Praha 2008, s. 59–60.

² Archiv bezpečnostních složek (dále: ABS), fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 675 MV, Akce Šeřík. Podrobněji k Hejlovi věznění E. Burget, *Zásada sporu Viléma Hejla*, „Marginalia Historica“ 7, 2016, č. 1, s. 39–53.

³ V archivu Českého rozhlasu se dochovaly pouze tři záznamy rozhlasových her: detektivní příběh *Zlatý drak* natočil režisér Otakar Bílek v roce 1964, dramtizaci *Sebranych zločinů Vladimíra Hudce* připravil v roce 1967 režisér Jiří Valchař a hra *Trochu málo na ságu* měla premiéru v lednu

a externě spolupracoval s Krátkým filmem, pro který vytvořil přes šedesát scénářů k dokumentárním, populárně naučným či propagačním snímkům⁴. Příležitostně se snažil i překládat, nejčastěji z polštiny, angličtiny a ruštiny. V roce 1961 dopsal první samostatnou prózu *Slavobrána*, kterou nabídl Krajskému nakladatelství v Českých Budějovicích. Kniha, jež prošla pozitivním lektorským posouzením, ale nakonec vydána nebyla. Místo *Slavobrány* však v Českých Budějovicích autorovi vydali dvoudílný satirický román s detektivní zápletkou *Sebrané zločiny Vladimíra Hudce* (1965 a 1966), který během krátké doby získal takovou čtenářskou popularitu, že se jeho první díl rozhodl zfilmovat režisér Martin Frič; celovečerní film vstoupil do kin v závěru roku 1967 pod názvem *Přísně tajné premiéry*⁵. Jako prozaik si Vilém Hejl během šedesátých let vybudoval poměrně slušné postavení, navíc jeho zájem o věci veřejné, politiku, historii, problematiku soudních rehabilitací a vlastní vězeňskou minulost jej víceméně předurčovaly k tomu, aby byl v době obrodného procesu pražské jara 1968 osloven klubem K 231 s nabídkou spolupráce.

Od samého počátku svého působení v K 231 začal Hejl pracovat v dokumentační komisi na přípravě „Bílé knihy K 231“, která měla zmapovat zločiny proti

1968 rovněž v režii Jiřího Valchaře. U ostatních Hejlových her se zvukový záznam nedochoval (*V suterénu není telefon*, *Univerzita pro milence*, *Plášť svatě Kateřiny* a *Poslední z Nibelungů* — k této hře se v archivu Českého rozhlasu dochoval pouze scénář a údaj o zařazení do vysílání dne 20. června 1965). V pozůstalosti Viléma Hejla, která je dnes uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze (dále: LA PNP), najdeme několik autorových dosud nevydaných literárních textů, zejména cyklus čtyř próz *Procesy po setmění (Přelíčení za zavřenými dveřmi, Zmateční případ, Návrat nežádoucí a Dvojník)* či novelu *Slavobrána*. Některé z těchto textů Hejl zároveň zpracoval do podoby rozhlasových her, mimo jiné novela *Zmateční případ* tematicky souzní s rozhlasovou hrou *Trochu málo na ságu*, ve které autor řešil problematiku soudních rehabilitací bývalých politických vězňů komunistického režimu. Srov. LA PNP, fond Vilém Hejl, /nezprac./ Podrobněji k literárnímu životopisu autora viz: M. Zelinský, *Vilém Hejl*, [in:] *Slovník české literatury po roce 1945*, www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=739&hl=HEJL+ [citováno dne: 26.8.2019].

⁴ V Hejlově literární pozůstalosti se nacházejí z těchto let mimo jiné scénáře a náměty k filmům o branných hrách mládeže, družstevní bytové výstavbě ve Vítkovicích, o Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě, Horním Slavkovu, dále propagační filmy pro podnik zahraničního obchodu Technoexport či ministerstvo zemědělství. Srov. LA PNP, fond Vilém Hejl, /nezprac./

⁵ V letech 1980–1981 Hejl svůj román o Vladimíru Hudcovi částečně přepracoval a nově připsal třetí díl nazvaný *Park kultury*. Kniha vyšla v celku poprvé až čtyři roky po autorově smrti, v roce 1993 v nakladatelství Marsyas. Srov. M. Petříček, *Detektivka jako nástroj satiry*, „Literární noviny“ 26, 1993, s. 7. Žánru detektivky se Hejl věnoval i v pozdějších letech, ještě před svým odchodem do exilu v roce 1977 napsal detektivku *Případ zlatých vlajek*, která však vyšla v edici Magnet pod jménem jeho přítele, právníka Svatopluka Zlámaného. V letech 1979 a 1984 pak vydala Mladá fronta v populární edici Smaragd dvě knihy detektivních povídek *Hra na slepou bábu* a *Případ s černým vzadu*, které opět svým jménem pokrýval Svatopluk Zlámaný. V polovině sedmdesátých let Hejl také napsal, na přání kolegů a redaktora nakladatelství Mladá fronta Vojtěcha Kantora, po vzoru Škvořeckého *Nápadů čtenářů detektivek* vlastní esej *Poznámky čtenáře českých detektivek*, který vyšel nejprve v exilovém časopise „Proměny“ (1979) a v letech 1991 a 1992 na pokračování v časopise „Knokaut“.

lidskosti spáchané po roce 1948 komunistickou justicí. Směle započaté plány na vydání knihy byly srpnem 1968 přerušeny. Mnozí bývalí političtí vězni odešli bezprostředně po srpnu 1968 do exilu, kde ve své činnosti pokračovali. V roce 1973 pak byla v exilu vydána *Zpráva dokumentační komise K 231*, kterou na základě svědectví, jež političtí vězni zanechali ještě v Československu jako podklad pro své rehabilitační řízení, k vydání připravili Ota Rambousek a Ladislav Gruber, s doslovem Josefa Škvoreckého⁶.

Po svém odchodu do emigrace v roce 1978 se Vilém Hejl rozhodl na své dřívější působení v K 231 navázat. Na podzim 1979 obeslal společně s Ivanem Medkem dopisem a dotazníkem české emigranty s žádostí o poskytnutí svědectví o praktikách Státní bezpečnosti v Československu. Původně měla práce vycházející z výpovědí bývalých vězňů komunistické justice vyjít v curyšském nakladatelství Konfrontace. Její vydání však bylo z různých důvodů opakovaně odkládáno⁷. Nakonec se knihy ujalo nakladatelství Sixty-Eight Publishers Zdeny Salivarové a Josefa Škvoreckého, kde Hejlova obsáhlá kniha *Zpráva o organizovaném násilí* vyšla v roce 1986. V torontském vydání byl jako spoluautor uveden vedle Hejla historik Karel Kaplan, který ovšem svou roli na vzniku knihy později označil za marginální. Podle jeho slov od něj vzešel pouze prvotní podnět ke zpracování tématu, Hejlovi předal podstatnou část své archivní dokumentace, avšak autorsky se na výsledném textu podílel jen minimálně⁸.

2.

Angažmá Viléma Hejla v klubu K 231, jeho práce na obsáhlé a ve své době nebývalé podrobné *Zprávě o organizovaném násilí*, kontakty s někdejšími politickými vězni a jejich mnohdy otřesná svědectví výrazně ovlivnila jeho prozaickou tvorbu pro nadcházející léta. Hejl po maturitě uvažoval o studiu historie, a ačkoliv se mu tento sen nepodařilo nikdy realizovat, historie se pro něj stala celoživotní zálibou, přičemž ve svých prózách opakovaně pracoval s různými historickými mýty a stereotypy. Fascinovalo jej, jak se paměť (ať již kolektivní nebo individuální) spolupodílí na utváření dějin, jak jsou její soudy ošidné a dějiny, které píšeme, nejednoznačné a mnohdy i nespravedlivé.

Ještě před svým odchodem do exilu v roce 1978 se Hejlovi podařilo přes československé hranice propašovat rukopisy svých tří nových próz, které vznikly mezi lety 1969–1975 a které se doma opakovaně a neúspěšně pokoušel nabídnut k vydání. První z trojice románů *Zásada sporu* vyšel u Škvoreckých v roce 1979,

⁶ O. Rambousek, L. Gruber, *Zpráva dokumentační komise K 231*, Toronto 1973.

⁷ V. Hejl, *Doslov k nevydané knize*, „Národní politika (Mnichov)“ 2, 1979, s. 1, 7; dále: ABS, fond I. správa SNB, a. č. 10081/482, Kopie dopisu Viléma Hejla a Ivana Medka z podzimu 1979.

⁸ K. Kaplan, *Úvodní poznámka*, [in:] V. Hejl, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, nestr.

román *Ex offo* vydali o rok později rovněž v Sixty-Eight Publishers a ve stejném roce v curyšském nakladatelství Konfrontace vyšla i novela *Hodina hvězdopravců*⁹.

Jednotlicím prvkem všech tří próz je autorova tematizace paměti a její zakorenění v politicko-ideologických kontextech doby. Hejl, sám aktivní aktér politických proměn pražského jara roku 1968, v uvedených prózách sice pracuje s historií, jeho texty však nelze označit za historické romány v pravém slova smyslu. Tématy jsou sice události minulých dob, nicméně autor minulý děje jednoznačně vztahuje ke své současnosti. Prózy Viléma Hejla byly částečně reflektovány v době svého vydání v exilovém prostředí, v Československu po roce 1989 oficiálně již nikdy nevyšly a je škoda, že jak autor, tak jeho prózy upadly téměř v zapomnění. Předkládaný příspěvek se proto pokouší na základě literárně-historického i archivního výzkumu Hejlova klíčová prozaická díla včlenit zpět do kontextu české literatury a zasadit je zároveň do širšího rámce autorova života.

3.

Román *Zásada sporu* je koncipována jako fiktivní paměti reálné historické postavy, básníka Šimona Lomnického z Budče (1552–1623) a je zasazena do doby bezprostředně předcházející bitvě na Bílé hoře a v roce 1620 do událostí několika měsíců krátce po bitvě. Hlavní hrdina Šimon Lomnický stále pochybuje o svých literárních schopnostech, a přestože je katolík, drží alespoň zpočátku palce stavovskému povstání. Především se však zabývá myšlenkou napsání velkého hrdinského eposu, ve kterém by vyličil soudobé události. Rád by napsal „českou Illiadu“, jež by popisovala hrdinské povstání českých stavů, jejich politickou prozíravost, čestnost i odvahu. Při promýšlení díla se však opakovaně potýká s nepřekonatelným problémem, který spočívá v pohledu autora, který politickým hráčům vidí až příliš do karet. Proto není schopen s čistým svědomím stvořit z vůdčích představitelů stavovského vojska hrdiny. Místo psaní Šimon o hrdinství přemýšlí, což jej nakonec dovede k jednoznačnému závěru: skutečný hrdina neexistuje, vše je jen záležitost mýtu. Teprve v okamžiku, kdy nebude naživu jediný pamětník či nepohodlný svědek, který by prozradil, jak to skutečně bylo, může vzniknout ideální hrdina¹⁰.

Román *Zásada sporu* byl v exilovém prostředí přivítán se značným uznáním, pro mnohé recenzenty byl též svým způsobem překvapivý, neboť Hejla dosud vnímali jako autora knih lehčího žánru. Většina recenzentů se shodla, že autor se svým románem vyrovnává především s událostmi pražského jara 1968, kdy se rovněž mnozí „povstalci“ velmi rychle zorientovali v nepřehledném dění a po srpnové

⁹ Podle výpovědi redaktora Mladé fronty Vojtěcha Kantora nabídl Hejl postupně do nakladatelství rukopisy svých románů *Zásada sporu* (v roce 1970) a *Hodina hvězdopravců* (1972/1973). Oba prošly standardním lektorským řízením, jejich vydání však bylo odloženo na neurčito. Koncem roku 1975 poté Hejl nabídl Kantorovi rukopis románu *Ex offo*. Srov. ABS, fond Svazky kontrarozvědčného rozpracování, a. č. 671575 MV, Informace o stavu profylakticko-rozkladného opatření v akci *Sít*, po provedení částečné dokumentace z 24. března 1976.

¹⁰ V. Hejl, *Zásada sporu*, Toronto 1979, s. 17.

okupaci se přimkli k novému normalizačnímu režimu¹¹. Hejl se však nestaví, na rozdíl od jiných, do role arbitra, nechce nikoho soudit, na příběhu Šimona Lomnického ukazuje nejednoznačnost dějin a problém člověka, který se při bližším pohledu na aktuální dění nemůže jednoduše ztotožnit s tou či onou ideou či ideologií, případně bezvýhradně přijmout „politický program“ té či oné strany.

Druhý exilový román *Ex offa* Hejl pro změnu koncipoval jako detektivní příběh odehrávající se v Československu v době nastupující normalizace. Hlavní hrdina, Radim Jelínek, je bývalý novinář spjatý s obrodným procesem. Nyní se žije jako taxikář a soukromě vyšetřuje záhadnou smrt přítele, který kdysi napsal článek o jedné zapomenuté epizodě z prusko-rakouské války v roce 1866. V souvislosti se smrtí přítele začne zkoumat i onu dávnou válečnou epizodu. Brzy zjistí, že výsledky bádání, které jeho mrtvý přítel před lety publikoval, neodpovídají historické skutečnosti, neboť hlavního aktéra historických událostí roku 1866 — učitele Marholta — nelze označit ani za hrdinu, ani za kolaboranta. Když se pak o své závěry podělí se svými přáteli, je jimi odmítnut. Nikdo z nich — v rozporu s historickými fakty — Jelínkovu interpretaci událostí roku 1866 nepřijme. Jelínkův výklad o Marholtovi by v zásadě obhajoval postup, který používal normalizační režim proti reformistům roku 1968. Právě takové otázky, jež uvažovaly o relativnosti historických soudů, Hejla silně podněcovaly a opakovaně se k nim vracel. Naposledy ve své nejlepší próze, novele *Hodina hvězdopraců* z roku 1980.

4.

Hodinu hvězdopraců Hejl původně napsal v polovině sedmdesátých let jako rozhlasovou inscenaci odehrávající se pouze v jedné dějové rovině válečného roku 1943¹². Jednou z hlavních postav příběhu je vysoký důstojník SS Helmut

¹¹ O románu napsali recenze do exilových periodik mimo jiné J. Dresler, *Román o charakteru*, „Národní politika (Mnichov)“ 10, 1979, s. 2; J. Strnad, *Historia magistra vitae?*, „Hlasy domova (Melbourne)“ 16, 1979, s. 7–8; A. Kratochvíl, *Renesance historického románu*, „České slovo (Mnichov)“ 2, 1980, s. 7; J. Kovtun, *Vilém Hejl, Zásada sporu*, „Svědectví“ 61, 1980, s. 107–109. Jako originální variaci na kampanovské téma vnímal *Zásadu sporu* literární historik Vladimír Novotný v příspěvku, který zazněl v roce 1996 na konferenci o Zikmundu Wintrovi. Srov. V. Novotný, *Ke kontextům kampanovského tématu*, [in:] *Zikmund Winter mezi historií a uměním*, ed. V. Brožová, Rakovník 1999, s. 168–178.

¹² Před Vánoci roku 1975 rozhlasovou hru *Hodina hvězdopraců* odvysílal polský a poté i rakouský rozhlas. Podle záznamů StB zaslal scénář *Hodiny hvězdopraců* do Polska standardní oficiální cestou Československý rozhlas, hru přeložil Hejlův přítel, spisovatel a překladatel Andrzej Piotrowski. Hra v Československu nebyla nikdy uvedena. Dvě české, německá a polská verze rozhlasové hry jsou uloženy v autorově osobním fondu. O problémech, které provázely uvedení v polském rozhlasu, podal Vilém Hejl svědectví v rozhovoru, viz A. Jagodziński, *Czulem się zbyt stary, aby nadal w kraju tracić czas... Rozmowa z Wilémem Hejlem*, [in:] *idem, Banici. Rozmowy z czeskimi pisarzami emigracyjnymi*, Kraków 1988, s. 58–61. Dále též srov. LA PNP, fond Vilém Hejl, /nezprac./; ABS, fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 671575 MV, zpráva náčelníka odboru pro mezinárodní styky FMV plk. Josefa Vlčka z 9. srpna 1976 o zastoupení děl Viléma Hejla v Polsku.

Kollinger, který byl po značnou část svého života zcela oddán nacistické ideologii. K podlomení jeho „víry“ v nacistický režim dojde v okamžiku, kdy byl pověřen úkolem potvrdit místo, kde je ukrýván fašistický vůdce Benito Mussolini, sesazený a uvězněný italským králem v červenci 1943. Tento úkol má však Kollinger, na přání vyšších míst, konkrétně Heinricha Himmlera, jenž má slabost pro okultismus, vyřešit za pomoci astrologů. Ti mají ale jen potvrdit, že zjištění německých tajných služeb o Mussoliniho internaci jsou pravdivá. Kollingerovi, který astrologii a okultními vědami pohrdá, se rázem zhroutlí jeho dosavadní svět, neboť se nedokáže smířit s představou, že nacistický režim nachází svou vnitřní jistotu v názorech několika šarlatánů, pro tento účel svezeneých z několika koncentračních táborů, jinými slovy, aby Himmler uvěřil tvrzení německých tajných služeb, potřebuje si jejich zjištění nechat ověřit astrology.

Pro knižní vydání Hejl text podstatně přepracoval a někdejší hru proměnil v novelu. *Hodina hvězdopavců* se nyní odehrává ve dvou časových rovinách. Ta první zůstala v zásadě stejná a zachycuje původní příběh válečného roku 1943, kdy bylo do vily ve Wansee pod Kollingerovým dohledem svezeno šest astrologů. Druhá dějová linie, pro nás podstatnější, se odehrává až po Kollingerově smrti dlouho po válce a jejím vypravěčem je německý lékař Otto Rümmele, který byl posledních několik let Kollingerovým osobním lékařem. Nutno poznamenat, že lékařem psychiatrem. Rümmele v druhé dějové linii vypráví Kollingerův příběh či svým způsobem píše jeho paměti na základě písemností, které Kollinger po sobě zanechal a lékař se stal správcem jeho pozůstalosti. Postupně tak před čtenáři odhaluje pravou Kollingerovu identitu a jeho zpočátku rezervovaný postoj, který ke Kollingerovi měl v době jeho života, se začíná pozvolna proměňovat v jistou podivnou formu zvláštního obdivu. Kollinger — slovy lékaře Rümmeleho — tento „zabiják s doktorátem“ jej začíná fascinovat. Lékařovy úvahy o roli jedince v soukolí dějin, o podstatě zla a dějinách 20. století tak tvoří jakési svébytné komentáře k vlastnímu Kollingerovu příběhu. Při pozorném čtení těchto úvah zde najdeme pasáže, jež se nepochybně opírají o autorovu prožitou zkušenost z období, kdy pracoval v K 231 a aktivně se účastnil událostí pražského jara. Lékaře Rümmeleho totiž v pravidelných intervalech navštěvují staří přátelé, jež mají za sebou často dlouholeté věznění z dob nacistické vlády. Jejich příběhy ale stárnoucího lékaře poněkud nudí, protože se od nich nedozví nic, co by sám neznal z vlastní zkušenosti. O to víc jej naopak zajímá Kollinger, který pro něj ztělesňuje naprosto odlišný svět, svět, který mu byl dosud utajen. Bývalý stoupenec nacismu je pravým opakem jeho i starých přátel: chladný, přitom vzdělaný a racionální zabiják, který byl i mnoho let po válce přesvědčen o blahodárnosti nacionálního socialismu. Rümmele, který krůček po krůčku vytváří Kollingerův psychologický profil, se ve svých komentářích velmi přísně vyjadřuje o svých pacientech, bývalých i současných politikcích, které nejenže s Kollingerem srovnává, ale v jejich načrtnutých portrétech poznáváme politické představitele pražského jara 1968:

Co jsem si vyslechnul od nich je kryto povinnou lékařskou mlčenlivostí. Prozradím pouze, že mne vždy znovu překvapovalo, jak jsou tihle vlivní lidé v podstatě prošťáckovsky omezení, že se vyznají toliko v taktických pravidlech své hry a vštíplí si jenom svoje doktríny, kdežto o světě, který usilují pořádat, se stačili dozvědět jen málo, povrchně a neutřídně, a z toho mála pochopili doopravdy ještě méně. [...] Pokud budou příští historici zkoumat jenom jejich rozhodnutí a projekty, projevy a polemiky, porozumí našim časům asi jako autor učebnice zeměpisu, který by ji sepisoval podle prospektů cestovních kanceláří.¹³

Setkání s Kollingerem pak lékaře Rümmeleho nutí k přehodnocení svého dosavadního pohledu na nacistickou minulost. Neznamená to však, že by se snad lékař stal obdivovatelem nacistických politiků, spíše se mu rozpadl dosavadní černobílý obraz, který o nacionálním socialismu vytvořili pováleční historici, aniž by se hlouběji zamysleli nad podstatou zla a motivacemi jednotlivých aktérů totalitního systému. Kollinger totiž vůbec

nezapadal do obrazu, jaký jsem si o hnědém režimu tvořil z poválečných učebnic, z dokumentárních sborníků a konečně z nejednoho vlastního pozorování. Byl jsem do té doby přesvědčen, že Třetí říše a její vládnoucí strana stály a padaly s kandidáty existence, kteří se chytli politiky jako své poslední příležitosti. Spiknutí odmítnutých, spiknutí méněcenných, spiknutí vykořeněných, spiknutí osnované propadlým kvintánem z reálky v Linci, který toužil být akademickým malířem a jemuž však rostly hrozny příliš vysoko, jenž ale dovedl strhnout neúspěšného literáta i tížďostivého chovatele drůbeže, spojit k jednomu cíli panský nadutého pilota bez armády s nezaměstnaným námořníkem [...]. Co mezi nimi čekal, co tam mohl hledat dr. phil. Helmut Kollinger?¹⁴

Kollingerův příběh, příběh člověka jiné generace, tak pozvolna proměňuje život o řadu let mladšího lékaře Rümmeleho, který si začne klást otázku, kde jsou hranice mezi minulostí a přítomností, aby záhy zjistil, že takové hranice neexistují, neboť minulost není mrtvá, ale naopak s přítomností i budoucností tvoří jeden nedělitelný celek.

Hlavní hrdina a vypravěč příběhu je postavou, do které autor, dle svých slov v rozhovoru proneseném po vydání knihy v rádiu Svobodná Evropa, koncentroval několik svých vrstevníků, se kterými se setkal v německém exilu. Ti žili ve svobodné společnosti a v podmínkách, kde člověk velmi rychle nabyde přesvědčení, že se ho minulost netýká a tedy, že se ho netýká ani dění v jiných totalitních režimech okolních států. Setkání Rümmeleho s Kollingerem je tak v Hejlově podání nemilosrdným setkáním s konkrétními dějinami, s živou pamětí, která v kombinaci s vlastní prožívanou přítomností nevěští pro budoucnost nic dobrého. Výsledkem tohoto poznání je pak strach, hluboký strach z budoucích věcí, kdy se chladný racionalismus Kollingerů, který však naše přítomnost zplošťuje a paušalizuje do podoby podivných anomálií, za určitých okolností může znovu spojit s diletantismem odmítnutých, méněcenných a vykořeněných, kteří slaboduché politiky přítomnosti opět smetou svým radikalismem, oddaností nové ideologii a populismem. Rümmeleho život nebude po setkání s Kollingerem už nikdy jako dřív.

¹³ V. Hejl, *Hodina hvězdopraců*, Curych 1980, s. 31.

¹⁴ *Ibidem*, s. 50.

5.

Vilém Hejl se ve svých prózách stále vracel ke stejným otázkám: jaká je role jedince na pozadí velkých dějin, jak jsou dějiny nejednoznačné a nespravedlivé, jak je lidská paměť snadno manipulovatelná. Přesto je třeba říci, že v Hejlově pohledu na dějiny je dosti podstatná dávka skepse a intelektuálního elitářství. Jak on sám, tak i jeho hrdinové si vždy chtěli zachovat určitý odstup od dění kolem sebe, udržet si nadhled, nejtít s davem a nepodporovat tvorbu stereotypů a mýtů, jež slouží k prosazení politických zájmů kohokoliv. A takový byl do jisté míry i autor sám. Což nakonec vedlo k tomu, že se ani v exilu nesetkal vždy jen s kladným přijetím. Vytýkána mu byla jeho hyperkritičnost (v případě *Hodiny hvězdopřavců* zesměšnění reformních politiků i bývalých politických vězňů žijících v exilu, které pasoval do role zpohodlnělých měšťáků, kteří mezi sebou jen vzpomínají na někdejší dávná utrpení) a rovněž snahu provokovat. Přesto si dovolím Hejlovi poslední prózu označit za nadčasovou, neboť otázky, které v ní autor klade, jsou silně aktuální i v dnešní době.

Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>)

Prameny

- Archiv bezpečnostních složek, fond I. správa SNB, a. č. 10081/482, Kopie dopisu Viléma Hejla a Ivana Medka z podzimu 1979.
- Archiv bezpečnostních složek, fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 671575 MV, Informace o stavu profylakticko-rozkladného opatření v akci *Sít'*, po provedení částečné dokumentace z 24. března 1976.
- Archiv bezpečnostních složek, fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 671575 MV, zpráva náčelníka odboru pro mezinárodní styky FMV plk. Josefa Vlčka z 9. srpna 1976 o zastoupení děl Viléma Hejla v Polsku.
- Archiv bezpečnostních složek, fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 675 MV, Akce *Šeřík*.
- Literární archiv památníku národního písemnictví, fond Vilém Hejl, /nezprac./.

Bibliografie

- Blažek P., Bursík T., Halla J., Hoppe J., *Aby se to už neopakovalo. Katalog k výstavě o dějinách sdružení bývalých politických vězňů K 231*, ÚSTR — K 231 — Sdružení bývalých politických vězňů, Praha 2008.
- Burget E., *Zásada sporu Viléma Hejla*, „Marginalia Historica“ 7, 2016, č. 1.
- Dresler J., *Román o charakteru*, „Národní politika (Mnichov)“ 10, 1979.
- Hejl V., *Doslov k nevydané knize*, „Národní politika (Mnichov)“ 2, 1979.
- Hejl V., *Ex offio*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1980.
- Hejl V., *Hodina hvězdopřavců*, Konfrontace, Curych 1980.
- Hejl V., *Zásada sporu*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1979.

- Jagodziński A., *Czulem się zbyt stary, aby nadal w kraju tracić czas... Rozmowa z Vilémem Hejlem*, [in:] *idem, Banici. Rozmowy z czeskimi pisarzami emigracyjnymi*, Oficyna Literacka, Kraków 1988.
- Kaplan K., *Úvodní poznámka*, [in:] V. Hejl, *Zpráva o organizovaném násilí*, Universum, Praha 1990.
- Kovtun J., *Vilém Hejl, Zásada sporu*, „Svědectví“ 61, 1980.
- Kratochvíl A., *Renesance historického románu*, „České slovo (Mnichov)“ 2, 1980.
- Novotný V., *Ke kontextům kampanovského tématu*, [in:] *Zikmund Winter mezi historií a uměním*, ed. V. Brožová, Okresní muzeum Rakovník a Ústav pro českou literaturu AV ČR, Rakovník 1999.
- Petříček M., *Detektivka jako nástroj satiry*, „Literární noviny“ 26, 1993.
- Rambousek O., Gruber L., *Zpráva dokumentační komise K 231*, Vydali členové dokumentační komise K 231 v exilu, Toronto 1973.
- Strnad J., *Historia magistra vitae?*, „Hlasy domova (Melbourne)“ 16, 1979.
- Zelinský M., *Vilém Hejl*, [in:] *Slovník české literatury po roce 1945*, www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=739&hl=HEJL+.

The Role of Historical Memory in the Novels of Vilém Hejl

Summary

The writer Vilém Hejl (1934–1989) wrote in the 1960s and 1970s three novels (*Zásada sporu*, *Hodinah věz dopravců*, *Ex offi*) which he published after leaving Czechoslovakia in 1978. In his prose, Hejl repeatedly thematized the role of memory in the formation of history, or sensitively perceived the discrepancy between collective memory and individual memory and the resulting problematic nature of the unified interpretation of history. This was especially at a time when history and memory were to serve as a tool to promote a certain interpretation of the past that would suit the interests of the ruling regime or its opponents.

Keywords: Vilém Hejl, Czech literature, state security, memory, the history of the 20th century, Czechoslovakia, exile

Úloha historickej pamäti v románoch Viléma Hejla

Zhrnutie

Spisovateľ Vilém Hejl (1934–1989) napísal v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch tri romány (*Zásada sporu*, *Hodina hvězdopraců* a *Ex offi*), ktoré vydal až po svojom odchode z Československa v roku 1978 do exilu. Vo svojich prózach Hejl opakovane tematizoval úlohu pamäte na utváraní dejín, respektíve citlivo vnímal rozpor medzi pamäťou kolektívnou a individuálnou a z toho plynúcu problematickosť jednotného výkladu histórie. A to najmä v čase, keď by dejiny a pamäť mali slúžiť ako nástroj na presadenie určitého výkladu minulosti, ktorý by vyhovoval záujmom vládnuceho režimu, prípadne jeho odporcom.

Kľúčové slová: Vilém Hejl, česká literatúra, štátna bezpečnosť, pamäť, dejiny 20. storočia, Československo, exil